

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

1. Bölcsellettudomány.

BARTÓK GYÖRGY: *A „szellem“ filozófiai vizsgálata.* Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok Köréből. IV. k. 9. sz. Bp. 1934. 447 l.

Az értekezés a legszorosabb kapcsolatba hozza a szellemet a vitalitással. A három funkció — test, lélek és szellem — valóban funkcionális egységbe kerül a tanulmányban kifejtett *életmezők elméletével*. „Az egyéni élet távolról sem alakulhat ki tisztán az egyéni testbe zártan, hanem szükséges kiterjednie arra a közvetlen térre, amely az egyéni életet körülveszi és táplálja, valamint arra az időre, amely már az egyéni élet mögött van, de arra az időre is, amely még előtte van annak. Az „életmező“ tehát hozzátartozik az élethez, amint az élő egyedben kialakul s jelenti az egyént körülvevő környezetet és az egyént körülvevő időt“. „A szellem feladata az, hogy örökké tartó működése által az emberi élet számára új és magasabb életmezőket alakítson ki.“ Összefoglalóan: A lélek és a test között az a viszony, hogy a test szolgáltatja a lélek szubsztrátumát, viszont a lélek a test műszere, közvetíti a test számára életmezőinek ismeretét, a szellem viszont az általuk szolgáltatott szubsztrátumon és rajtuk keresztül jelenik meg és alakítja ki magát. Ez a kialakítás a tudomány, erkölcs, műalkotás teremtésében s végül a hit által az istenséghez való felemelkedés tényében teljesítetik.

V. J.

BARÓ BRANDENSTEIN BÉLA: *Bölcséleti alapvetés.* Bp., 1935. Egyetemi Nyomda, 546 l.

Pauler Ákos kiváló tanítványa, akinek bölcséleti rendszerét eddig csak német nyelvű könyv rögzítette, e hatalmas kötetben most szélesebb magyar körök számára is hozzáférhetővé tette filozófiáját. Rendszere alaposan átgondolt s a mester útjain továbbhaladva, egészen új világmagyarázatra jut. Igazi rendszert ad, egységes világképet ábrázol, amelynek alap gondolata az abszolútumban való hit, s ennek minden relativum szükségszerűen alá van rendelve. Pauler Ákos logikai eredményeit továbbfűzve, szakít azzal a Kant óta általános rendszerépítő eljárással, amely az én és nem én ismeretelméleti viszonyának tisztázását látta minden bölcselkedés kiindulópontjának, s a középkori filozófia hagyományaihoz térve vissza, közvetlenül a lételmélet, az antológia kérdésszövedékéből indul ki. Újszerű, impulzív gondolkodása általában sok indítékot kap a skolasztikus bölcséleti törekvésektől s kétségtelen egészséges irányban keres kivezető utat a szubjektív bölcselkedések mai útvesztőjéből. „Filozófusokhoz legméltóbb feladat látta tudományos igényű világnézetest hirdetni akkor, mikor a többség világnézete a — világnézettelenség“, — írja egyik kritikus.

S. I.

DÉKÁNY ISTVÁN: *A társadalomfilozófia alapfogalmai.* Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, 7. k. Bp. 1933, 323 l.

A mű négy könyvből áll. Az elsőben a norma problematikáját vizsgálja behatóan: a norma mozzanatait, mivoltát, főfunkcióját, vonatkozásait, a normaadó és a normacímzett, az érték és a normatartalom

viszonyát, a normafajok különbözőségét, a normák konkretizálását, a norma garanciáját, formulázását, attitűd formáját és a technikai normát. A második rész (a társadalomfilozófia tárgya és módszerei) a társadalomfilozófiai problémák aktuálitását, a társadalomfilozófia tagozódását, a szociológiához, jogbölcselethez, etikához való viszonyát kutatja, helytelen kérdésfeltevéseket utasít el és a társadalomfilozófia módszeréről szól. A munka legértékesebb része a harmadik könyv (Társadalmi axiológia), amelyben a szerző az igazságosság eszméjével, a tagozottság, szabadság, egyenlőség, szervezettség, szervesség (közösség), a társadalmi hierarchia, a felemelkedés, a térfoglalás, a nagyságarány, a tartalomegység, a karakterológia és a kiteljesedés elveivel s a társadalomfilozófiai értékeknek egymáshoz való viszonyával foglalkozik. Platonnal az igazságosságot tartja az alapvető társadalomfilozófiai értékeknek.

V. J.

DÉKÁNY ISTVÁN: *Történelmi értékelés és átértékelés.* (A történetíró szellemi alkatának lélektanához.) Századok, 1933, LXVII. évf. 4–6 sz. 129–162. l.

E történetfilozófiai tanulmány körünk átértékelő történetírásának igazolását adja a történelmi elme szerkezetének kifejtésében. Az új történetírást szembeállítja a régi pozitívista felfogással. Ez utóbbi kétségtelenül a természeti tárgyaknál uralkodó fenomenológiai beállítottság hatása alatt állt. A történetírónál viszont az ergológiai beállítottság az alapvető: 1. a történész nem kívül áll, hanem egy világban él a maga tárgyával, egy „történelmi kollektivitásnak” a részese; s 2. a történészt e kollektivitásnak elsősorban a munkája érdekli. Így a történetírónál a munkaélmény jellemző (multban és jelenben egyaránt), valamint (a sors- és munkaközösség folyamányaként) a közösségi én-tudat, a szociális beállít-

tottság. Befolyásoló tényezők: a történetíró társadalmi hovatartozása, úgyszintén nemzedéki jellege. Mindezek kifejtése után a tanulmánynak az az állásfoglalása, hogy a történetíró saját lelki alkatánál fogva nemcsak tartozik, hanem kénytelen is értékelni. A történelmi vizsgálatnak sajátos, akaratlan missziója, hogy a vadon nőtt értékelések és érzületek elmélyüljenek, tisztuljanak: történelmi értéktudattá emelkedjenek. A történelmi átértékelés teljesen indokolt és szükségszerű folyamat.

V. J.

HALASY-NAGY JÓZSEF: *A filozófia kis tükré.* Bp. (1933.) 210 l.

E filozófiai brevárium nem a filozófusok céhének készült, hanem a művelt közönségnek, hogy megindítsa a mai válságos időkben az eszmélkedést, az „együtt-filozófálást”. Ezért a szerző nem elégedett meg a pusztán tájékoztatással, hanem meggyőző formában szemlélteti a filozófus-magatartást, ami azután önként rávezeti a különböző filozófus-típusok és világnézeti irányok jellemzésére. Kiváló értéke a könyvnek a művészi szerkezete és a vonzó stílusa. Olyan, mint egy regény, amelynek szereplői az örök vitázó filozófusok és eseményei a nagy irányzatok színesen, megkapóan rajzolt ellentétei és összeütközései.

V. J.

HALASY-NAGY JÓZSEF: *Madách bölcsesége.* Athenaeum, 1934. XX. k. 1–3. f. 1–4. l.

A M. Filozófiai Társaság elnöki megnyitójaként felolvasott tanulmány a megújult *Ember Tragédiája* érdekes bölcséleti háttérére és szempontjaira mutat rá. A tudatosságra és szabadságra rábredt ember életének első jellemzője a történetiség: „az élet a jelenben a mult emlékezetéből és a jövő akaratából áll”. Ehhez kapcsolódik a szabadságra rábredt ember életének második jellemző vonása:

az állandó küzdelem a megsemmisülés és a bűn ellen; „a lelkiismeretétől felébresztett ember mindig bűnösnek érzi magát, mert léte mássá léte: a lét ősforrásától való elszakadás“. Madách történeti színekkal fejezi ki mindezt. És azért álom formájában, mert „Lucifer, vagyis az Ész bölcsesége szerint az egyén csak illúzió, léte álmodás, ... a valóság a faj, melyben az egyén száz alakban újjólág feléled...“ Az *Ember Tragédiája* magában rejtí azonban az ész által a két-ségbeesés, a halál örvényének szélére sodort ember életmegoldását is: visszatérni az embernek saját konkrét valóságához, testi-lelki mivoltához. A végső isteni szó: „Küzdj és bízva bízáll!“ bizonyosága annak, hogy „az ember sorsa a végtelenből indulva a végesben való bolyongás után újra érintkezik a végtelennel“. „Az ember mássá léteiből visszatér önmagához.“ *Ez Madách tragikus optimiz-musa.* V. J.

HAMVAS BÉLA: *Exisztenciafilozófia*. Protestáns Szemle, 1935, XLIV. évf. 4. sz. 168—177. l.

A szerző mindenekelőtt az egzisztenciafilozófia helyét jelöli meg és lényegét foglalja össze: „Az egzisztenciafilozófia a filozófia mindenkor három formai követelményét foglalja magában: adjon a világról tudást (ismeret), mutassa meg a lét végső kérdéseit (metafizika) és ne kényszerítsen, ne igyekezzen meggyőzni, hanem szabadítson fel, biztosítson választási lehetőséget, mert csak így tudja feltárni azt a tényt, hogy az ember választásáért önmagában felelős (értéktudomány)“. A tanulmány a továbbiakban *Plessner Helmut*, *Martin Heidegger* és *Karl Jaspers* egzisztenciafilozófiáját mutatja be. V. J.

JÁNOSI JÓZSEF S. J.: *Világnézetí típuskutatás és filozófiai meg-alapozása*. Bp., 1934. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 96 l.

Ez alapos anyagismeretre és finom dialektikus elmére valló tanulmány Magyarországon első ízben tárja fel azokat a kérdéseket, amelyekkel a legifjabb filozófiai kérdéskör, a világnézettan foglalkozik. A világnézettan, Dilthey szerint, „a filozófia filozófiája“, az ábrándozásba és szubjektívizmusba jutott újkori bölcselkedésnek ingoványából igyekszik kivezető utat találni s azt kutatja, van-e rendszer az egymást váltogató bölcséleti rendszerekben, van-e hialadás a filozófiában. Ennek az új tudománynak célkitűzése: „azoknak a szellemi törvényeknek (vagy esetleg más erőeknek is) a feltárása, amelyek az egyes világnézetek és így az egyes filozófiák alakulását, differenciálódását meghatározzák.“ A bölcsélet leg-elemibb problémájára keres tehát e lassan bontakozó kutatási terület választ: arra, hogy mi a filozófia. S. I.

JOÓ TIBOR: *A korszellem mint történetfilozófiai kérdés*. Athenaeum, 1933, XIX. k. 1—3. f. 1—20. l.

Az újabb történetiszemléletnek alapvető belátása, hogy a történeti életben minden összefügg, mindenek alapja egy közös lényeg, amelynek a megismerés fogalmi síkján három formája van: az általános és egyetemes kultúrshellem, azután valaminő történeti kultúra szelleme és végül a korszellem. A korszellem megállapításában az első szempont: a történeti élet. A korszellemet nem lehet egyik szellemi funkcióból sem kizárólag levezetni. Nem azonosítható a világnézettel sem. A korszellem az ember életmagatartása, amely magában foglalja egész mivoltát, összes funkcióit és közös egy bizonyos kultúrkörön és időszakon belül élő egyénekben. A korszellem vizsgálatában két szabály érvényes. Nem tekinthető kiszakított korszakokban: az új magatartást mindig a régi elégtelenségének érzete váltja ki, de nem szabad elképzelní statikusan sem. A korszellem a kezdő szakaszban még nem kollektivum, ha-

nem teljesen személyhez kötött, a közösség életmagatartása még egészen más (I. korunk példáját). „Idea“-vá általánosulása után lesz csak az új kultúra központi elvévé. De nem tévesztendő össze a kor kultúrájával: a korszellem a történeti élethelyzet által kiváltott teljes és eredeti emberi magatartás, amely a tárgyi kultúrát magához idomítja, a kultúra a korszellem objektívációja. E megkülönböztetés sugarat vet a zseni és a tömegek kérdésére is: az emberek tekintélyes része képtelen oly akcióra, melynek köze lehetne a korszellem vagy a kultúra kialakításához, ezek gyengeségük érzetében tömegekbe húzódnak s mint tömeg képviselnek bizonyos súlyt a történet életében. Tehát vannak élenjáró egyéniségek és olyanok, akik átveszik az alkotásokat: az egyik típusban a korszellem él, a másik csak a kultúrát fogadja el. A korszellem és a kultúra viszonya azonban azért is lényeges, mert a kultúra skémáiból tudjuk genetikai módszerrel kifejteni a korszellem jellemvonásait. Végül külön probléma a korszellem és a norma viszonya. A korszellem maga nem normatív, de közvetlen viszonyban van a normák világával, maga nem normál, hanem ő maga is úgy jön létre a felette álló normák hatására: a korszellem az értéktudattal megáldott személyiségeknek szubjektív normaélményéből hajt ki. De a korszellem nem a normák, hanem a valóság világába tartozik. Ezért vesztí el idővel életerejét és szakad fel belőle újra a feladat, amely új magatartásra készíti az embert. Ebben a végeérhetetlen, mindig újra kezdődő erőfeszítésben áll az ember méltósága.

V. J.

KECSKÉS PÁL: *A bölcsélet története főbb vonásaiban.* Bp., 1933. Stephaneum. 646 l.

Eddig arányaiban legnagyobb filozófiatörténetünk. Szerzője roppant anyagismerettel és kiváló rendszerő készséggel rendelkezik. Nemcsak

az egyes egyének, népek, korok és iskolák bölcséleti alapgondolatait állítja össze nagy objektivitással, hanem az egyes fejezetek végén tárgykörének legértékesebb könyvészeti adatait is hozza. Az objektív ismeretű részeket egy-egy nagy időbeli egység tárgyalása után egy-egy értékelő fejezet zárja le, amelyben a kor filozófiai gondolkodásának általános irányait és eredményeit jellemzi és méri le. Értékelésében az az elv vezet, hogy „a folytonos alakulás forogtatagában a görög és keresztény eszmevilág érintkezéséből kikristályosodott egy philosophia perennis, egy lényeges vonásaiban marandó bölcsélet, mely gazdag igazságtartalmával időtlen értéket képvisel s irányt mutató, eszmeindító erejét évszázadok lepergése után is megtartotta“. E szintetikus részek a könyv legeredettebb és legérdekesebb fejezetei. Zárókul első ízben itt kapjuk meg a magyar filozófiai irodalom részletes fejlődésrajzát.

S. I.

KORNIS GYULA: *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata.* Franklin-Társulat. Bp. 1934. I—II. 306., 331. l.

Nagy nevelőértékű, mélyenszántó pszichológiai tanulmánnyal ajándékozta meg Kornis Gyula a magyar olvasók igényesebb rétegét ebben a két kötetben. A politikai lélek etikai vonásait, az államférfi egyéniségének eszményi mintaképét rajzolja meg művének első kötetében. Vagyis a követelményeket szabja meg a világtörténet kiváló szereplőinek lélektani vizsgálata alapján. A politikai erosz, az akaraterő, a felelősségérzés, a sugalmazó erő, az emberismeret és valóságérzés a lelki összetevői az államférfi eszményi típusának, de mindezek fölött döntő fontosságú a politikai hivatástudat. Második kötetében ellenkező eljárással a bonyolult politikai lélek sokféle típusát, a különféle jellemű államférfiak hosszú sorát vonultatja föl. A világtörténet kínálta óriási anyag kategóriák fölállítására

készítette. De sohasem feledkezik meg arról, hogy a többféle típus határait suroló politikai egyéniség bemutatására kell vetnie a hangsúlyt, tartozkodva a merev osztályozástól. Így találkozzunk sorban a tárgyilagos és szubjektív, a klasszikus és romantikus, a gyakorlati és elvont gondolkodású, öreg és fiatal, bizakodó és borúlátó politikusok alakjával. Igen érdekkeltő, ahogyan az angol, francia, német és magyar politikai jellemet élénk állítja. Mindenik nemzet politikai kiválóságairól plasztikus képet ad s e mellett a kiemelkedő magyar államférfiak arcélét is élesen megrajzolja. A szerző világtörténeti tájékozottsága, kútfő-ismerete bámulatos és művének tanulmányozása a politikai tisztánlátás és ítélkezés szempontjából mérhetetlen haszonnal jár.

K. B.

KORNIS GYULA: *A kultúra válsága*. Franklin-Társulat. Bp. 1934. 225. l.

A kiváló és hatalmas alkotóerejű szerzőnek kultúrpolitikai tanulmányai teszik a kötet nagyobb felét. Bevezető tanulmányában a magyar szellemi élet válságának az okát keresi s ezt elsősorban a szellemi életpályák körül mutatkozó túltermelésben találja meg. A megoldást a minőségi elv fokozottabb hangsúlyozásában, a szellemi pályákat előzőnlő fiatalok szigorúbb kiválogatásában látja s idevágó gyakorlati tervei Magyarországon már törvényerőre emelkedtek. A második terjedelmes tanulmányban az európai és amerikai kultúrpolitika törekvései között von párhuzamot páratlan éleslátással, személyes tapasztalatok alapján. Majd a kötet tizenhárom kisebb tanulmánya gazdag változatosságban csillogtatja előttünk a szerző sokoldalú készségét. Elméleti jellegű tanulmányai: „A kultúra és az értékek formális jellege“, „A kultúra mint állame cél“, „Ne-

veléstörténet és szellemtörténet“ címűek Kornist mint filozófiai írókat mutatják be. A magyar pedagógia történetének egyik fejezetét alkotja „Az ötvenéves középiskolai törvény“ című dolgozata. Mély pszichológiai szaktudása érvényesül „A költő és a lélek-búvár“ címen a Herceg Ferenc *Emlékezéseiről* írt tanulmányában. „Kezdet és vég“ című értekezésében Pauler Ákos világfelfogásának fejlődését és alakulását vizsgálja. Madáchnak is szentel egy szép tanulmányt s egy másikat Wagner Richárdnak. Végül ki kell emelnünk még két dolgozatát, melyekben a szerző a vele rokon egyéniségekről, két kultúrpolitikusról: Klebelsberggről és az amerikai Nicholas Murray Buttleréről rajzol megkapó, eleven képet.

K. B.

MIKOLA SÁNDOR: *A fizika gondolatvilága*. Bp. 1933. 411 l.

A fizika egyre jobban észrevehető módon kezd önmagából kifelé tekinteni; a világnézeti problémák útját, tehát a filozófia felé vezető utat ma már korunk vezető fizikus gondolkodói szinte kivétel nélkül megjárják. Természetes visszahatás ez a XIX. század filozófiájától elforduló pozitivistá világfelfogására. De önként folyik ez a fizikának jelen helyzetéből is: az elmúlt 15–20 év inkább a rendszerezés és az eredmények összefogásának a kora, az új elméletek viszont annyira megváltoztatták eddigi fizikai világnézetet, hogy elkerülhetetlen az új fogalmak megvizsgálása, az új elméletek és a nyomukban adódó új világnézet megkritizálása. „A fizika gondolatvilága“ e törekvésnek szolgálatában áll. Négy részben tárgyalja a fizikai elméletek, rendszerek és fogalmak történetét és összefüggéseit: I. a közvetlen tapasztalat fizikája, II. a makrokozmosz fizikája, III. a mikrokozmosz fizikája, IV. a fizikai megismerés. A munka nagy mértékben gondolatébresztő.

V. J.